

શ્રી જનક એ. ત્રિવેદી

એડવોકેટ,
ગુજરાત એજ્યુકેશન ટ્રિબ્યુનલ, અમદાવાદ.

હાઇર સેકન્ડરીના શિક્ષક/ કર્મચારીને ફાજલ કરવા અંગે કાનૂની સ્થિતિ

ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ, નિતી અને પ્રશ્નો :-

ઓક્ટોબર ૧૯૭૫ માં રાજ્યના શિક્ષણ વિભાગના તા.૨૮-૧૦-૭૫ ના ઠરાવથી નવી તરાહ (૧૦ + ૨ + ૩) નો નિતી વિષયક નિર્ણય જાહેર કરવામાં આવ્યો.

૧૯૭૬-૭૭ ના શૈક્ષણિક વર્ષથી અર્થાત જૂન ૧૯૭૬ થી ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગ તરીકે ધો. ૧૧ નવી તરાહનું શિક્ષણ રાજ્યમાં શરૂ થયું અને ૧૯૭૭ ના વર્ષમાં ધો. ૧૨ ક્રમશઃ શરૂ થયેલ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષણ બોર્ડની એડહોક રચના કરવામાં આવી. ધો. ૧૨ ની બોર્ડની જાહેર પરીક્ષા એપ્રિલ ૧૯૭૮ માં સૌપ્રથમવાર લેવાઈ. નવી તરાહ શરૂ થતાં ખાસ કરીને ૧૯૭૭-૭૮ ના શૈક્ષણિક વર્ષમાં રાજ્યની કોલેજોમાં એક વર્ષનાં વર્ગો ઘટતાં કોલેજના જુનિયર અધ્યાપકોને ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓમાં સમાવવામાં આવ્યા અને માધ્યમિક શાળાના સિનિયર શિક્ષકોને વિકલ્પ આપી ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગમાં કાર્યભાર સોંપી તાસ એલાઉન્સ આપવામાં આવ્યું. જુલાઈ ૧૯૭૮ થી ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકો માટે પગાર ધોરણ અમલી બન્યું. વ્યવસાયલક્ષી શાળાઓ ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગની કક્ષાએ શરૂ થઈ. ધો. ૧૧, ૧૨ અને તેના

વિવિધ પ્રવાહોમાં ઉતરોતર વર્ગો વધતા ગયા. વ્યવસાયલક્ષી ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓમાં જરૂરી લાયકાત કરતાં ઓછી લાયકાત વાળા શિક્ષકો નિમાતા ગયા. સરકારની છૂટછાટનો દૂરપયોગ અને ગેરલાભ પણ લેવાનું કેટલાક શાળા સંચાલકોએ શરૂ કર્યું બોગસ અને જરૂર કરતાં વધુ ભરતીઓ થઈ. ભૂતિયા વર્ગો અને શિક્ષકોનું પ્રમાણ વધતુ ગયું. જૂના સિનિયર શિક્ષકોને સ્ટેપીંગઅપ અને સિનિયર સ્કેલનો લાભ ન મળતા તથા વિકલ્પ આપવા અંગે ગુંચવણભરી નીતિના કારણે નુકશાન તથા પગારમાં વિસંગતતા ઉભી થવા પામી.

નોકરીને લગતા વિવાદ અંગે ન્યાય પંચ (ટ્રીબ્યુનલ) ની રચના :

ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોના પગાર મુકરર કરવાના તથા પગારોની વિસંગતતા અંગેના વિવાદ ઉભા થતાં ન્યાયિક કાર્યવાહી અને રક્ષણ માટે અલાયદા કાયદાની જરૂરીયાત ઉભી થતાં રાજ્ય સરકારે ૨૦ જાન્યુઆરી ૧૯૮૩ થી “ગુજરાત ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળા સેવા અધિનિયમ” અમલી બનાવી તે માટેની ટ્રીબ્યુનલની રચના કરી તાત્કાલિન માધ્યમિક શિક્ષણ ટ્રિબ્યુનલના ન્યાયાધીશને નવા કાયદા હેઠળ કામ ચલાવવા વધારાની સતા આપવામાં આવી. વિવિધ પ્રકારના વિવાદોમાં ખાસ પગાર અને પગાર રક્ષણના તથા શિસ્ત અંગેના પગલાનું પરિણામે થતા વિવાદો અંગેના કેસો મુખ્યત્વે હતા. ફાજલના વિવાદ પ્રમાણમાં ઓછા હતા. જે પણ ઉતરોતર વધતા ગયા. પછી અલગ સ્વાયત ન્યાયાધીશ પણ નિમાવ્યા.

ભૂતિયાવર્ગો અને ફાજલના પ્રશ્નો :

૧૯૮૩-૮૪ ના વર્ષમાં સરકારે ભૂતિયા વર્ગોની નાબૂદીનું અભિયાન હાથ ધરતાં અને વ્યવસાયલક્ષી પ્રવાહ બંધ કરવાનું નક્કી કરતાં મોટા પ્રમાણમાં શિક્ષકો ફાજલ થવા માંડયા. તેમને રક્ષણ આપવા માટે નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટે તા.૩૦-૮-૮૩ ના રોજ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષકોને રક્ષણ આપવા કરેલ હુકમને અનુલક્ષી તા.૧૮-૧૧-૧૯૮૩ ના રોજ ઉચ્ચતર માધ્યમિક વિભાગના ફાજલને અન્ય શાળામાં સમાવવાનો પરિપત્ર સરકારે બહાર પાડ્યો અને તેમાં વખતો વખત નીતીને અનુરૂપ સુધારા વધારા થતા રહ્યા ૨૧-૧૨-૮૩, ૨૧-૫-૮૪ અને ૨૧-૧૨-૮૪ તથા ૬-૭-૮૮ થી ફાજલને રક્ષણ આપવાની નીતિમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યા અને તેને અનુલક્ષી અવાર નવાર પુરક પરિપત્રો બહાર પાડવામાં આવ્યા. છતાં યોગ્ય નિરાકરણ ફાજલ અંગે આવી શકતું નથી તે સૂચક છે.

ફાજલ કરવા જિલ્લા શિક્ષણાધિકારીને સતા આપતો વિવાદસ્પદ ઠરાવ :

શિક્ષણ વિભાગે તા.૨૭-૮-૨૦૦૩ ના રોજ ખૂબ જ વિવાદસ્પદ અને મૂળ ધારાકીય જોગવાઈ થી વિપરીત પરપીત્ર બહારપાડી ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના શિક્ષક/ કર્મચારીને ફાજલ

કરવા અને સમાવવા સંબંધિત સતાઓ જિલ્લા શિક્ષણાધિકારીઓને આપવાનું ઠરાવતાં કાયદાકીય પ્રશ્નો અને વિવાદ ઉભા થયા છે. રાજ્યનાં મ.ભો. અને શાળાઓની કચેરીના કમિશનરશ્રી એ તા.૧-૮-૨૦૦૩ ના રોજ શિક્ષણ વિભાગને પત્ર લખી પોતાની જવાબદારી અને કામગીરી ઘટાડવા જિલ્લા શિક્ષણાધિકારીશ્રીઓને ફાજલ અંગે સતા આપવાની દરખાસ્ત કરતાં શિક્ષણ વિભાગે ઉપરોક્ત ઠરાવ બહાર પાડેલ અને તે પછી તા.૧૨-૯-૨૦૦૩ ના રોજથી કમિશનર ઓફ સ્કૂલે તે અંગે જિ.શિ.અધિકારીશ્રીને જે માર્ગદર્શક સૂચનાઓ આપી તેનાથી પોતાને પાવર મળી ગયો છે તે રીતે વર્તી કાયદો ધારીકીય જોગવાઈ ગમે તે હોય પરંતુ પોતાને શિક્ષણ વિભાગે અને કમિશનરશ્રીએ વિશેષ સતા આપી છે તેથી તે મુજબ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકો/ કર્મચારીઓ એ ફાજલ કરવાના અને સમાવવાના હુકમો જીલ્લા શિક્ષણાધિકારીઓ કરવા લાગ્યા. કાયદાકીય પરિપ્રેક્ષમાં તેનું મૂલ્યાંકન નામદાર ટ્રીબ્યુનલ સમક્ષ વિવાદની અરજી રજૂ કરી તેને પડકારતાં જરૂરી બન્યું. કાયદો અને વહીવટી સૂચના બન્ને ભિન્ન બાબત છે. અધિકાર કાયદાથી જ મેળવી શકાય કે આપી શકાય, કાયદાની જોગવાઈનો ભંગ થતો હોય તેવી નીતી કે ઠરાવનું કોઈ મૂલ્ય નથી. કાયદાની દ્રષ્ટિએ તેવા ઠરાવ ટકી ન શકે. તે રદ થાય અને બિનઅસરકારક બને તેવા સંજોગોમાં નામદાર ટ્રીબ્યુનલે પણ આવા ઠરાવથી મળેલ અધિકારની રૂઈએ જિલ્લા શિક્ષણાધિકારીઓએ કરેલા ફાજલ ના હુકમો પ્રથમ દ્રષ્ટિએ જ ગેરકાયદેસર જણાતાં મનાઈ હુકમો આપ્યા અને અંતે ફાજલ કરવાના હુકમો રદ કરી ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના શિક્ષક કે કર્મચારીને ફાજલ કરવાની સતા ધારાકીય જોગવાઈ મુજબ માત્ર કમિશનરશ્રીને જ છે તેમ ઠરાવ્યું.

ધારાની કલમ ૧૪ જોગવાઈ અને જીલ્લા શિક્ષણાધિકારીની સતા :

ગુજરાત ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળા સેવા ટ્રીબ્યુનલ એક્ટ ૧૯૮૩ ની કલમ ૧૪(૧) (બી) મુજબ ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના કર્મચારીને શાળામાંથી કોઈપણ રીતે દૂર કરવા અંગેની જોગવાઈમાં જેમાં ફાજલ કર્મચારી/ શિક્ષકનો સમાવેશ થઈ જાય છે તેને માટે ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરની મંજૂરી મેળવવી ફરજીયાત અને અનિવાર્ય છે. તે સિવાય કોઈપણ અધિકૃત અધિકાર ગણાય નહીં. ફાજલ અંગેનો નિર્ણય પણ તેઓ જ કરી શકે તેવું આ કલમ ના કાનૂની અર્થઘટનથી પ્રસ્થાપિત થયેલ છે. તેમ છતાં જીલ્લાશિક્ષણાધિકારીશ્રીઓને સતા આપતો ઠરાવ શિક્ષણ વિભાગે તા.૨૭-૮-૨૦૦૩ ના રોજ કરી કાયદાકીય જોગવાઈથી વિપરીત સૂચના જાહેર કરેલ જે શિક્ષણ વિભાગનું અપરિપક્વ અને ઉતાવળીયુ પગલું હતું. નામદાર ટ્રીબ્યુનલે અને નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટ પણ આ પરિપત્રને ગેરકાયદેસર જાહેર કરેલ છે છતાં હજુ કેટલાક જિલ્લા શિક્ષણાધિકારી ઓ તે અન્વયે હુકમ કરે છે તે તંત્રની બલિહારી ગણાય. તેવા હુકમ લઈને ખર્ચમાં ઉતરી કર્મચારીને

કોર્ટમાં આવવું પરે દરમ્યાન નાહક હેરાનગતી અને હાલાકી પહોંચે તે વધારાની અદાલતના તાકીદ કરતાં સ્પષ્ટ હુકમ છતાં એક જ પ્રકારની ભૂલ કે હુકમો શિક્ષણાધિકારીઓ કરે અને ટ્રીબ્યુનલ કડક વલણ અપનાવે ત્યારે અધિકારીઓમાં નારાજગી વ્યાપે તે કેટલે અંશએ યોગ્ય કહેવાય? અદાલત કે ટ્રીબ્યુનલના ન્યાયીક હુકમોને સહજતાથી સ્વીકારી પ્રતિષ્ઠા કે ટકરાવનો મુદ્દો બનાવ્યા સિવાય ન્યાય અને કાયદાનું સન્માન કરવામાં આવે તે જરૂરી છે.

કર્મચારી અને શાળા પક્ષે સર્જાતી સ્થિતી :

ફાજલ કરવા અંગે જિલ્લાશિક્ષણાધિકારી હુકમ કર્યા પછી પોતાના હુકમનું પાલન થાય જે તેવો દુરાગ્રહ રાખી તેને પ્રતિષ્ઠાનો પ્રશ્ન બનાવે છે. હુકમ થતાની સાથે સમાવેલ શાળામાં હાજર થવા અને તે માટે વર્તમાન શાળામાંથી છૂટા કરવા અંગે ફરજ પાડવામાં આવે છે. કર્મચારીનો પગાર બંધ કરવાની ધમકી અપાય છે અને શાળાની ગ્રાન્ટ અટકાવવા અને કોઈ એન.ઓ.સી. ન આપવાની ધમકી આપવામાં આવે છે. આમ કર્મચારી અને શાળા બંનેને પક્ષે ધ્વિદ્વા જનક સ્થિતી સર્જાય છે. પરંતુ કાયદાની સાચી સ્થિતી, રક્ષણ અને ઉપયોગ અંગે અપુરતી સભાનતા અને ગેરસમજ, દબાણ તથા વિવાદ ટાળવાની મનોવૃત્તીના કારણે ખોટા હુકમોને તાબે થાય છે ત્યારે સમાજનો શિક્ષીત વર્ગ પણ આ પ્રકારે અન્યાયને સહજતાથી લે તે ગંભીર દૂરોગામી સ્થિતીને જન્મ આપે છે. જે અંગે જાગૃત થવાની ખૂબ જ જરૂર છે.

ઉપસંહાર :

ઉપરોક્ત ચર્ચા અંતે એક બાબત કાયદાની દ્રષ્ટિએ સ્પષ્ટ છે કે, ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના કર્મચારી/ શિક્ષકને ફાજલ કરવા અંગે ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરશ્રી અને તેમની કક્ષાના સંયુક્ત શિક્ષણ નિયામકશ્રી સુનાવણી કરી નિર્ણય કરી શકે. જિલ્લા શિક્ષણાધિકારી સુનાવણી કે નિર્ણય કરી શકે જ નહીં અને કોઈ પરિપત્ર કે તેવા પ્રકારની વહીવટી સૂચનાથી પણ શિક્ષણ વિભાગ કે કમિશનર આ સત્તા જિ.શિ.અધિકારીને તબદીલ ન કરી શકે. કાયદાકીય જોગવાઈ વહીવટી પાંખને, શાળાને, કોર્ટ, કર્મચારી તથા તમામ પક્ષકારને સૌને બંધનકર્તા છે. અર્થાત્ કાયદો સૌને માટે સમાન છે.